

Uz to, predložena zamjena (kārē) ne mora biti i zadnja riječ o ovom pitanju. Sasvim je moguće da je kojemu od naših čitatelja poznata i neka narodna i u rječnicima od sada nezabilježena riječ koja bi mogla biti i sretnijim rješenjem od ovdje ponuđenog.

Marko Samardžija

RADIMO DO JEDAN SAT — RADIMO DO JEDNOG SATA

I. P. moli od uredništva Jezika savjet u pogledu jedne svoje jezične dileme. Njega zanima je li pravilno: »Prodavaonica je otvorena *do dvadeset jedan sat*« ili »Prodavaonica je otvorena *do dvadeset jednog sata*«. »Radimo *do jedan sat*« ili »Radimo *do jednog sata*«.

Raspravljajući o tom problemu, podsjecamo se po tko zna koji put na uzrečicu »Jezik nije matematika«, koja duhovito i slikovito odražava jezična odstupanja od zakonitosti karakterističnih za matematiku. U izboru između dviju mogućnosti sigurno će se većina ljudi odlučiti bez mnogo razmišljanja za prvu: Prodavaonica je otvorena *do dvadeset jedan sat*. Radimo *do jedan sat*. Nalazimo se, dakle, pred dva problema: u čemu je uzrok našega izbora i što je pravilnije.

Prijedlog *do* slaže se s genitivom u najrazličnijim službama, među kojima je izricanje vremena vrlo često: Ovdje ću ostati *do nedjelje*. *Do jeseni* opet ćemo se vidjeti. U nekim slučajevima, u izricanju mjere, pa i mjere vremena, povezuje se s okamenjenim akuzativnim oblikom. *Do koji dan* opet ćemo se vidjeti. Ostatak ću na moru *do tjedan dana*. Dakle, prijedlog *do* slaže se u pravilu s genitivom, ali susrećemo ga i u okamenjenom akuzativu mjere.

I kod uporabe brojeva nije uvijek: »dva i dva su četiri«. Brojevi se od pet dalje ne dekliniraju, a brojevi dva, tri, četiri pokazuju tendenciju k indeklinabilnosti, osobito kad dolaze s prijedlozima: *Od dva prijatelja* čuo sam zanimljive novosti. *Iz tri sela* javljaju o poja-

vi epidemije. (Oblici uz dva, tri, četiri ostatak su duala koji se u našem jeziku zadržao samo za nominativ, akuzativ i vokativ imenica muškoga i srednjega roda.)

Utvdili smo dakle da prijedlog *do* može doći uz okamenjeni oblik akuzativa i da brojevi od dva dalje mogu ili moraju doći u okamenjenom obliku. Nas međutim zanima sintagma *do jedan sat*, odnosno problem okamenjenosti broja *jedan*, koji se inače uvijek deklinira. Unatoč tomu što se on ponaša drugačije nego ostali brojevi, ipak bi jedan od uzroka njegove indeklinabilnosti mogla biti i analogija prema izričajima s ostalim brojevima: *do dva (tri, četiri) sata*, *do pet (šest, sedam ...)* sati — prema tome *do jedan sat*. Tako dobivamo ujednačen niz: jedan, dva, tri, četiri, pet, šest, sedam ...

Pokušajmo još ustanoviti postoji li sintaktička razlika između izričaja *do jedan sat* i *do jednog sata*:

Došetati ću *do jedan sat* — Došetala sam *do jednog sata*. Trgovine su otvorene *do jedan sat* — Otvorena je trgovina *do jednog sata*.

U prvom slučaju pitamo *do kada?* u drugom *dokle?* I ta činjenica mogla bi biti jedan od razloga našega izbora.

Ima li i drugih slučajeva gdje je broj *jedan* indeklinabilan, odnosno okamenjen? To su slučajevi mjerenja uopće: Od ovog grožđa dobiti ću *do (jedan) hektolitar* vina. To će selo biti udaljeno od auto-cesta *do (jedan) kilometar*. Ljeti trošim *do (jedan) kilovat* struje na dan. Jednako se ponaša i »sat« kao jedinica mjerenja: Za ovaj ću posao potrošiti *do(jedan)sat*. Sve su to primjeri okamenjenog akuzativa mjere uz imenice kojima imenujemo ono što se mjeri. (Te su imenice jedinice mjere pa zato broj jedan u navedenim primjerima nije nužno potreban, ali je nama bio potreban za usporedbu sa spornim izričajem *do jedan sat*.)

Kad pitamo *Koliko je sati?* služimo se konstrukcijom koja odgovara njemačkom *Wie viel Uhr ist es?* I u njemačkom

jeziku odgovor je svojevrsna okamenjena konstrukcija: *Es ist ein Uhr*. (Die Uhr je imenica ženskog roda, ein je broj muškoga roda — konstrukcija bez obzira na padež i broj ostaje jednaka: ein Uhr, zwei Uhr ... zwölf Uhr.) Pitanje *koliko?* traži odgovor iz reda brojeva: jedan dva, tri, četiri, pet. *Do koliko?* — do jedan, do dva, do tri, do četiri, do pet.

Naš čitatelj spominje i primjer: »Radim do jedne ure u noći« i kaže da u tom slučaju nema dileme. Ipak, i ovdje su potrebna razmišljanja. U južnim krajevima pitaju: *Koja je ura?* prema talijanskom *Che ore sono?* Odgovor je: *jedna ura* ili samo — *ura*. *Do koje je ure* otvoreno? *Do jedne ure*, do *dvi(je)*, tri četiri ure, do pet uri ... Pitanje *koliko?* *do koliko?* traži odgovor u »bezličnom« brojanju: jedan, do jedan, dva, do dva, tri, do tri itd., a pitanje *koja*, do koje zahtijeva usklađen odgovor u ženskom rodu. Sigurno je na tu konstrukciju utjecala i činjenica da se kod imenica ženskoga roda dual izgubio. Pitanje *Koja je ura?* zapravo traži kao odgovor redni broj ženskoga roda prva, druga, treća, četvrta ... Prema tome na pitanje *Do koje ure?* trebali bismo odgovoriti: *do prve, do druge, do treće, do četvrte*. U Broz-Ivekovićevu Rječniku uz riječ *sahat* imamo primjer: izigje u *šesti* i u *deveti* sahat (u dvanaest sahata i u tri) gdje se vrijeme broji prema poretku od svanuća. Stariji ljudi u južnim krajevima, kad žele istaknuti da je već kasno, kažu: *Kuri devēta, desēta, jedanaēsta* ... čime radnju brojenja, odnosno visokog *poretka* u tom brojanju, još jače ističu. Zašto se ovdje upotrebljava *do jedne ure*, a ne *do prve ure*, teško je reći, ali vjerojatno se radi o tome da je u svijesti onoga tko pita za vrijeme nazočna želja da čuje konkretan broj kao oznaku za trenutak vremena koji ga zanima bez obzira na poredak. On zapravo želi pitati *Koliko je (uri)?*, a ne *Koja je ura?*

I na kraju: izričaj »Radimo do jedan sat« uobičajen je na širem području hr-

vatskoga govornog jezika (s izuzetkom južnih krajeva), a prihvaćen je i u književnom jeziku. Svaki od čimbenika koji su navedeni u ovom odgovoru na postavljeno pitanje mogao je pridonijeti njegovoj uporabi (ponašanje imenice uz prijedlog *do*, analogija prema indeklinabilnim brojevima, utjecaj konstrukcije pitanja, težnja za jasnoćom, pa i nespoomenuta činjenica da vrijeme »očitavamo« s brojčanika ili slušamo otkucaje prateći ih brojanjem), a književni jezik prihvatio je tu konstrukciju i tako sankcionirao njezinu pravilnost.

Zlata Derossi

PRILOG RJEŠAVANJU JEDNOGA SINTAKTIČKOG PITANJA

Članak Zlate Derossi »Radimo do jedan sat ...« dobar je prvo zato što predlaže ispravno normativno rješenje. O tome nema spora. Rekao bih čak da se tu radi o ispravnoj deskripciji jezičnih navika više nego i ispravnoj normi za jezičnu pojavu gdje navike nisu čvrste i stalne. Dobar je taj članak i po tome što upućuje na pojave i odnose koji su važni za razumijevanje i gramatičko tumačenje pojave o kojoj je riječ i za formuliranje pravila o njoj.

Članak ne zadovoljava pojmovnom i gramatičkom obradom. Kapitulira odmah na početku ističući kako jezik nije matematika, što je istina, ali jest gramatika, pa činjenica što jezična pravila nemaju matematičke suvislosti ne oslobađa od potrebe i obveze da se ona gramatički valjano istraže i izreknu.

Sámo pitanje o kojem autorica piše, iako jest zakučasto i za metajeziku intuiciju dosta nepronično, ipak nije tako teško kako se poslije čitanja ovoga članka može komu učiniti.

Na prvom mjestu valja tu uočiti jednu semantičku razliku. Izrazi *jedan sat, dva sata ...*, *pet sati ...* znače jedno kada se njima kazuje koliko je neko trajanje, kada se dakle mjeri vrijeme, a drugo kada se njima imenuju određeni